

DOUĂ DECENII
de la înființarea specializării
Limba și literatura ucraineană
la Facultatea de Litere –
Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca

* VOLUM ANIVERSAR *

ДВА ДЕСЯТИЛІТТЯ
від заснування Відділу української мови та літератури
Філологічного факультету
Університету ім. Бабеша-Бойої, м. Клуж-Напока

* ЮВІЛЕЙНИЙ ЗБІРНИК *

TWO DECADES
since the Establishment of the Specialization
Ukrainian Language and Literature
at the Faculty of Letters –
Babeș-Bolyai University of Cluj-Napoca

* ANNIVERSARY VOLUME *

Universitatea Babeș–Bolyai din Cluj-Napoca
Facultatea de Litere
Departamentul de limbi și literaturi slave
Specializarea Limba și literatura ucraineană

DOUĂ DECENII
de la înființarea specializării
Limba și literatura ucraineană
la Facultatea de Litere –
Universitatea Babeș–Bolyai din Cluj-Napoca

* VOLUM ANIVERSAR *

Editori

Ioan Herbil

Mihaela Herbil

Casa Cărții de Știință
Cluj-Napoca

Editura RCR Editorial
București

2020

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. habil. **Volodymyr ANTOFIYCHUK**
Universitatea „Yurii Fedkovyci”, Cernăuți, Ucraina

Prof. univ. dr. habil. **Serhii LUCHKANYN**
Institutul de Filologie a Universității Naționale
„Taras Șevcenko”, Kiev, Ucraina

Conf. univ. dr. **Dorin-Ioan CHIRA**
Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, România

© Autorii, 2020

Redactor: **Ioan HERBIL**

Coperta: **Vasile Gabriel HUTERA**

Tehnoredactare computerizată: **Mihaela HERBIL**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Două decenii de la înființarea specializării Limba și literatura
ucraineană la Facultatea de Litere - Universitatea Babeș-Bolyai din
Cluj-Napoca : volum aniversar / ed.: Ioan Herbil, Mihaela Herbil. –
Cluj-Napoca : Casa cărții de știință, 2020
Conține bibliografie
ISBN 978-606-17-1712-5

I. Herbil, Ioan (ed.)

II. Herbil, Mihaela (ed.)

378

Editura *Casa Cărții de Știință* este acreditată CNCS.

București : Editura RCR Editorial, 2020
ISBN 978-606-745-085-9

Lucrare finanțată de
UNIUNEA UCRAINENILOR DIN ROMÂNIA

MODELE MENTALE ȘI CRIZE ALE IDENTITĂȚII ÎN ROMANUL „DARUSEA CEA DULCE” DE MARIA MATIOS

Felicia Vrânceanu

Universitatea Națională Yurii Fekovici, Cernăuți, Ucraina

felichi_2000@yahoo.com

Анотація. *Феліція Врінчану, Ментальні моделі та кризи ідентичності в романі Марії Матіос «Солодка Даруся».* У романі «Солодка Даруся» з надзвичайною тонкістю представлений процес руйнування ментальних моделей, які до середини минулого століття керували існуванням села Черемошине й, особливо, Дарусі та Матронки. Доля цих двох жіночих персонажів, дочка та мати, є свідченням серйозних наслідків, які мало руйнування існуючого балансу всередині не лише громади, але й особистості людини. Роман являє собою не лише аналіз духовної структури жінки в традиційному суспільстві, що зазнає соціальних змін, але й драму мультиетнічної спільноти, яка повинна зберегти свою сутність в умовах соціальних та історичних катаклізмів.

Ключові слова: ментальний модель, криза ідентичності, духовна структура, традиційне суспільство, мультиетнічна спільнота.

Abstract. *Mental Models and Identity Crisis in the Novel "Sweet Darusia" by Maria Matios.* The novel "Sweet Darusia" presents with extraordinary subtlety the process of destruction of mental models that governed the existence of the village of Cheremoshne until the middle of the last century, and especially of Darusia and Matronka. The fate of these two female characters, a daughter and a mother, is evidence of the serious consequences that the destruction of the existing balance within the community, but also the human's personality had. The novel is not only an analysis of the spiritual structure of women in a traditional society undergoing social change, but also the drama of a multiethnic community that must preserve its essence in the face of social and historical cataclysms.

Keywords: mental model, identity crisis, spiritual structure, traditional society, multiethnic community.

Despre Maria Matios se vorbește prea puțin în spațiul românesc, cititorul român neavând posibilitatea de a descoperi profunzimea creației literare a celei mai prolifiche scriitoare ucrainene contemporane, care, după cum remarca Pavlo Zahrebelnyi, în romanul *Darusea cea dulce* a avut îndrăzneala de a încălca „regulile precauției politice și ale tabuurilor sociale”. Născută într-o familie de huțuli din Carpații ucraineni (în satul Răstoace, în prezent, raionul Putila, regiunea Cernăuți), Maria Matios a readus în atenția cititorilor dramele cu care s-au confruntat oamenii munților, victime ale schimbărilor social-politice din anii '30-'40 ai secolului al XX-lea, precum și din perioada ce a urmat celui de-al Doilea Război Mondial. Aceste schimbări au marcat destinul locuitorilor satului de pe malul Ceremușului, din adâncul Carpaților, lăsând urme adânci în istoria acestei așezări și în memoria colectivă a generațiilor care au urmat.

În orice comunitate, există o serie de credințe, simboluri și valori la care se raportează la un individ uman și care constituie elementele componente ale unui sistem pe care se bazează procesul de identificare și de autoidentificare a individului. Acest sistem de valori, credințe și simboluri se transmite, de obicei, din generație în generație, iar în comunitățile tradiționale, în care legătura dintre generații este foarte strânsă, se constituie într-un model mental care oferă repere axiologice, prin care fiecare membru al comunității se identifică în raport cu ceilalți. În romanul *Darusea cea dulce*, este surprins, cu o extraordinară subtilitate, procesul de ruinare a modelelor mentale, care au guvernat până la mijlocul secolului trecut existența comunității, a locuitorilor satului și, mai ales, a Dariei („Darusea cea dulce”) și a Matronkăi. Destinul celor două personaje feminine, fiică și mamă, constituie o mărturie a consecințelor grave pe care le-a avut, pe de o parte, distrugerea echilibrului existent în interiorul comunității, dar și a echilibrului interior al omului care se subordonează unui model comportamental format încă din copilărie, fiind convins că binele învinge întotdeauna răul.

Ultimele cuvinte din roman, rostite de Maria, vecina care asistase de-a lungul câtorva decenii la dramele familiei în care se născuse Darusea, ne oferă însă răspunsul la întrebările care îl neliniștesc pe cititorul acestui roman: *Soacră-mea, Dumnezeu s-o ierte, spunea cândva că viața e ca ruja în trei culori. Da' eu stau și mă gândesc: ce tot spune... vede întreit sau ce... Da' ea zice: noră dragă, tu crezi că ruja are culoarea roz, dar nu-i așa. De aceea se și numește în trei culori. Așa e și viața. Ba ți se pare că-i neagră, ba galbenă, și pe urmă vezi că prinde a străluci în roșu. Niciodată nu știi ce culoare o să vezi mâine. Te aștepți la una, da' o să ți se arate cu totul altceva. Mult s-a gândit Dumnezeu până a născocit oamenilor tot felul de pedepse! Mult și bine s-a gândit, cumătră. Iar noi nici nu știm pentru ce...¹.*

De obicei, prin model mental se înțelege o explicație a modului în care cineva își explică mecanismul de funcționare a lumii reale, o reprezentare a lumii care ne înconjoară, dar și modul în care un individ percepe relațiile dintre părțile acestei lumi și legăturile dintre propriile fapte și consecințele acestora. În satul Ceremoșne, protejați de culmile Carpaților, oamenii par să aibă o existență liniștită, fiind aparent imuni la schimbările ce aveau loc în lumea „de dincolo” de râul Ceremuș, transformat nu numai în frontieră ce delimita statele, ci și într-un fel de stăvilă în calea nenorocirilor. Dar acest echilibru se dovedește a fi destul de fragil, războiul provocând mutații grave în viața comunității.

De-a lungul timpului, locuitorii acestei străvechi așezări au intrat în contact cu diferite culturi, administrația schimbându-se uneori cu o rapiditate greu de înțeles pentru sătenii care asistau, de cele mai multe ori pasiv, la schimbările produse de polonezi, austrieci, germani sau români. Situația se va schimba radical după ce puterea sovietică va interveni brutal în viața satului de pe malul Ceremușului.

---

¹ Citatele din limba ucraineană au fost traduse de autoarea articolului.

Aceste schimbări provoacă o intersectare a ceea ce constituie modele culturale specifice reprezentanților diferitelor etnii care, pentru o perioadă mai scurtă sau mai îndelungată, vor conviețui. Dramele care apar în viața comunității în general și mai ales în familia Ilașciuk au drept consecințe distrugerea echilibrului interior al Matronkăi și al Dariei. După cum remarca O. Șukai, în romanul *Darusea cea dulce*, Maria Matios ilustrează distrugerea personalității umane și a realității, activând astfel conștientizarea tragică a destinului individului¹. Crizele identitare ale personajelor sunt cauzate de ruina modelelor mentale care au guvernat până la un moment dat viața eroilor.

Formarea omului ca personalitate presupune existența unui model cultural care, într-o măsură mai mare sau mai mică, influențează procesul devenirii individului. Modelul cultural la care se raportează Matronka este constituit dintr-o serie de norme de conduită, de prescripții elaborate de-a lungul timpului și transmise din generație în generație. Orfană fiind, Matronka a depășit modelul tradițional, experiența vieții lipsite de ocrotirea părinților determinând-o să modifice aceste norme elaborate de comunitate de-a lungul timpului și transmise celor tineri. Această libertate pe care și-o asumă tânăra femeie, căsătorită cu unul dintre cei mai vrednici flăcăi din sat, dar care era la rândul său orfan, aduce tinerei familiei fericirea râvnită de mulți. Cei doi trăiesc într-un ritm diferit de al celorlalți membri ai comunității, făcând parcă abstracție de normele nescrise, dar respectate de cei din jur. Aceste lucruri sunt observate de femeile din sat, care vor explica, mai târziu, din perspectiva propriilor norme comportamentale, nenorocirile care s-au abătut asupra familiei: *Femeia cununată trebuie să-și taie părul. Femeia care are bărbat nu mai e ca fata de măritat ca să umble despletită. Iar bătrânii povestesc cum Mihail o pieptăna ca pe un copil. Asta-i deja un păcat mare, iar păcatul este ca și cum te-ai certa cu Dumnezeu. Dumnezeu trebuia să pună capăt la asta.*

În lumea satului există o serie de norme nescrise care guvernează de secole ordinea în comunitate. Este vorba despre o serie de repere axiologice atribuite „bătrânilor”: *Spuneau cândva bătrânii: nu se poate să te iubești atât de tare, așa cum se iubeau aștia doi, fără să le pese de oamenii din jur... căci nimănui, nici măcar lui Dumnezeu nu-i place când omul trăiește și numai se bucură. Cât trăiește omul pe pământ, trebuie să sufere. Iar în ceruri se va bucura.* Cei doi tineri acordă mai puțină atenție relației cu ceilalți și modului în care este reflectată viața lor în tabloul de ansamblu al comunității. Aceasta reprezintă o altă cauză a crizei identitare cu care se confruntă eroii romanului *Darusea cea dulce*, orice identitate având două dimensiuni: identitatea personală și identitatea socială. În *Dicționarul alterității și al relațiilor interculturale*, se susține ideea că identitatea se constru-

---

¹ Oksana, Șukai, *Жіночий образ як інтерпретаційна модель подій національної історії (на прикладі роману Марії Матіос «Солодка Даруся»)*, Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки (літературознавство), № 2 (18), 2016, p. 299.

iește între doi poli: permanența și schimbarea (dinamica identitară), o condiție și un instrument al dinamicii identitare fiind alteritatea. Sentimentul de apartenență la un anumit mediu social constituie, de asemenea, un atribut al identității¹, iar incapacitatea de a adera la valorile grupului generează schimbări la nivelul modelelor mentale.

Modelul mental al individului uman se constituie pe baza unor experiențe de viață care ne ajută să obținem răspunsuri la întrebări precum: Cine suntem noi? Care este rostul nostru în viață? Care este rostul lumii? Care este relația omului cu Divinitatea? În romanul *Darusea cea dulce*, personajul care își pune cel mai des astfel de întrebări este Matronka, orfana dintr-un alt sat, căsătorită cu Mihail Ilașciuk. După o perioadă de aparent echilibru, în care cei doi tineri par a se bucura de liniștea vieții conjugale, în viața lor au loc o serie de evenimente tragice, care adevăresc parcă sentimentul de neliniște sugerat de neobișnuita descriere a dansului Hora Mare la nunta celor doi tineri: *Nu, acesta nu este un dans de nuntă, ci o prescripție crudă și inumană a forțelor atotputernice, care spune că e imposibil să treci dincolo de linia sorții care ți-a fost dată... Oh, această horă la nuntă sună ca un avertisment pentru cei care o ascultă...*

În *Darusea cea dulce*, ca și în alte opere ale Mariei Matios, eroinele luptă cu „tradiționalismul societății și cu superstițiile populare”, această luptă dramatică pentru supraviețuire fiind „de cele mai multe ori pierdută odată cu întreruperea violentă/sinuciderea vieții protagonistelor”². Criza intervine în momentul în care acest model mental a fost supus unor influențe negative, care au schimbat în profunzime atitudinea Matronkăi față de lumea din jur și, mai ales, față de menirea ei în lume. Permanentele întrebări pe care și le puna, și la care nici Mihail nu găsea întotdeauna un răspuns, au dus la destructurarea sufletească a eroinei, care își pierde încrederea în oameni și în Dumnezeu. Instaurarea unei noi ordini sociale – cea sovietică – a însemnat distrugerea sistemului de valori la care se raporta Matronka. Este violată, bătută, fiind la un pas de moarte. Asistă la trimiterea forțată în Siberia a familiilor care nu erau pe placul noii administrații și vede la biserică o femeie îmbrăcată în cămașa brodată a Ilenei, una dintre victimele deportărilor. Trecerea timpului pare a atenua din criza protagonistei, dar reîntâlnirea cu cel care o supusese torturilor și care, în mod perfid, o folosește pe Darusea pentru a demonstra că Mihail nu era fidel noii puteri reprezintă o lovitură prea puternică.

Pentru Matronka, relația cu Dumnezeu este foarte importantă, ea încercând să-și subordoneze viața principiilor învățaturii creștine. Treptat, însă, acest model mental

---

¹ Gilles Ferréol, Guy Jucquois (coord), *Dicționarul alterității și al relațiilor interculturale*, trad. de Nadia Farcaș, Polirom, 2005, pp. 329-331.

² Aliona Bivolaru, *Ipostazele feminității în proza Mariei Matios*, Romanoslavica, LI, București, 2015, p. 11.

se ruinează, eroina întrebându-și soțul: *Unde-i Dumnezeu duminică, când el s-a întors cu spatele la noi, de parcă am fi ultimii păcătoși? De ce nu se întoarce cu spatele la cel care face rău altuia chiar atunci când lui îi e bine? Cu ce i-am greșit eu lui Dumnezeu, de mi l-a trimis pe călăul meu astăzi în casa mea? Eu am crezut că demult a putrezit călăul meu, dar el, azi, din copilul meu mi-a făcut dușman?! Atunci unde este Dumnezeu? Oare a orbit, Mihaile, când eu cu atâta patimă m-am rugat toată viața...*

Toate aceste întrebări reprezintă strigătul deznădăjduit al protagonistei care conștientizează că nu se poate împotrivi schimbărilor. Ea nu le poate accepta și, în același timp, nu se poate împotrivi. Atât la nivel individual, cât și la nivel social, evoluția identitară a eroinei este intrinsec legată de statutul și rolul pe care mediul social i-l atribuie, dar și de status-rolul pe care ea însăși și-l asumă prin alegere¹. Matronka nu se mai identifică drept membru al comunității guvernate de o serie de norme pe care ea nu și le mai poate asuma.

După cum subliniază, pe bună dreptate, O. Romanenko, „evenimentele, ca o premisă a apariției istoriei, intriga și deznodământul acestora în operă, constituie doar un pretext, pentru a vorbi despre limitele universului propriu, despre capacitatea minții umane de a se împotrivi timpului și despre consecințele acestei împotriviri”².

Romanul *Darusea cea dulce* reprezintă nu doar analiza sufletului feminin într-o societate tradiționalistă supusă schimbărilor sociale, ci și drama comunității multietnice, care trebuie să găsească soluții pentru a supraviețui. Sub „tăvălugul istoriei”, locuitorii satul Ceremoșne, situat pe malul râului ce a devenit și frontieră, delimitând țări, au intrat în contact, într-un mod mai mult sau mai puțin pașnic, cu reprezentanți ai diverselor etnii, ai unor culturi diferite. Membrii comunității li s-au oferit diverse modele de conduită, diverse norme culturale, ei reușind totuși, pentru o perioadă îndelungată, să-și păstreze identitatea națională. Privind la așezarea de pe malul celălalt al Ceremușului, Mihail observă cu mândrie că, datorită unui inginer neamț care construisese un dig de protecție, satul lor era ferit de inundații. Tot Mihail este surprins de faptul că locotenentul Lupul, șeful postului de jandarmi, de care se temeau sătenii pentru că erau pedepsiți dacă nu vorbeau românește, nu numai că salută, ci și dialoghează în limba ucraineană. Același Lupul, deși trimisese pe front mulți bărbați din sat, îl scutește pe Mihail de „concentrarea” în armata română, amintindu-și de propriul frate ucis pe front și de copiii acestuia rămași orfani. Intersectarea modelelor culturale nu întotdeauna produce crize, existând anumite compatibilități între acestea.

---

¹ Felicia Cordoneanu, *Condiția socială a femeii în ortodoxia contemporană românească*, Editura Lumen, Iași, 2012, p. 125.

² O. Romanenko, *Семіосфера української масової літератури: Текст. Читач. Епоха*, Київ, Приватний видавець Якубець А. В., 2014, p. 268.

Situația devine dramatică în momentul instaurării puterii sovietice. Maria, privindu-i pe soldații sovietici intrați în sat, își amintește, cu un oarecare regret, de proprietarul Florescul, care i se fixase în memorie nu numai pentru că îi pedepsese fizic pe cei care nu respectau ordinea, ci și pentru că era „învățat, îngrijit și curat”: *Uită-te la foametea asta care-a ajuns în ținutul nostru! Spune-mi, dragă Mihăiță, ce pot ei să facă bun pentru noi, când și ei umblă aproape dezbrăcați?! Și ce crezi? Ce pot să ne dea bun aștia, jerpeliți și de nicio culoare, așa ca aista care scuipe în fața clopotniței și nu știe nici măcar unde s-a ivit pe lume? Iar tu întrebi de ce bocesc eu... Vai, simte inima mea că asta n-o să treacă așa ușor.*

Conviețuirea presupune aderarea la un sistem asemănător, poate chiar identic, de valori, de aceea un model mental (cultural, comportamental) nu poate fi ruinat. El poate fi influențat într-o măsură mai mare sau mai mică, în urma unui proces de acceptare reciprocă a valorilor celuilalt. Referindu-se la eroii cărora le dă viață în creația sa, Maria Matios afirmă: „Și cu toate acestea, oamenii au născut, au iubit, au urât, au ucis, au iertat, au murit, s-au chinuit, adică au trăit. Oare trebuie să ne mire faptul că acești oameni, pe care istoria lumii i-a aruncat dintr-un stat în altul, ca pe niște cărți de joc dintr-o mână în alta, au o asemenea experiență de călire? Sau faptul că sunt învățați să gândească singuri – nu în grabă, dar nici prea radical: nici „ca în Galiția”, nici „ca în Transcarpatia”, ci „ca în Bucovina”? Ar trebui să fim surprinși că sunt altfel decât în restul Ucrainei?! Sunt altfel, pentru că viața le-a merit... să poarte în sine un sentiment indestructibil al demnității, inclusiv al demnității naționale, indiferent de naționalitate – și să trăiască!

Să trăiască! Indiferent de împrejurări. Pentru că viața ne este dată o singură dată! Cu toate acestea, nimeni nu-și alege timpul și locul în care se naște. Dar fiecare om – indiferent de timp, epocă, ideologie și putere – este pândit întotdeauna de Carul Nedreptății. Și acest Car este mereu condus de oameni. Unii din convingeri, alții din constrângere, iar alții din lipsă de conștiință și din lipsă de Dumnezeu în suflet”¹.

Aceste cuvinte ale Mariei Matios reprezintă cea mai elocventă definiție a toleranței bucovinene – fenomen negat de unii sau transformat în mit de alții. Romanul *Darusea cea dulce* nu constituie doar o analiză a structurii spirituale a femeii într-o societate tradițională supusă schimbărilor, ci și drama unei comunități multietnice care trebuie să-și păstreze esența în fața cataclismelor sociale și istorice.

Bibliografie:

1. Bivolaru, A., *Ipostazele feminității în proza Mariei Matios*, „Romanoslavica”, LI, București, 2015.
2. Cordoneanu, Felicia, *Condiția socială a femeii în ortodoxia contemporană românească*, Editura Lumen, Iași, 2012.

---

¹ M. Matios, *Вірвані сторінки з автобіографії*, Львів: ЛА Піраміда, 2010, p. 167.

3. Ferréol, G., Jucquois G. (coord), *Dicționarul alterității și al relațiilor interculturale*, trad. de Nadia Farcaș, Polirom, 2005.
4. Matios, M., *Солодка Даруся: [драма на три життя]*, Львів: ЛА „Піраміда”, 2005.
5. Matios, M., *Вирвані сторінки з автобіографії*, Львів: ЛА „Піраміда”, 2010.
6. Romanenko, O., *Семіосфера української масової літератури: Текст. Читач. Епоха*, Київ, Приватний видавець Якубець А. В., 2014.
7. Şukai, O., *Жіночий образ як інтерпретаційна модель подій національної історії (на прикладі роману Марії Матіос «Солодка Даруся»)*, Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки (літературознавство), № 2 (18), 2016.